

Н.Г. Грама
**ФОРМИ І МЕТОДИ НАВЧАННЯ:
СПЕЦИФІКА ЇХ ПРОЯВУ І
ВЗАЄМОДІЇ
У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ
ДО ФОРМУВАННЯ
МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ У
ДОШКІЛЬНИКІВ**

Найважливішою умовою застосування організаційних форм навчання виступає їх взаємозв'язок з методами навчання, що безпосередньо спрямовані на формування в дітей елементарних математичних уявлень. Форми навчання виступають обов'язковим компонентом організації будь-якого навчального процесу та цілеспрямованої діяльності, яку забезпечують відповідні методи навчання.

У розробці форм організації навчально-виховного процесу і діяльності в системі педагог – учень без перебільшення можна назвати переважну більшість дослідників та практичних працівників освіти, починаючи від розробки взаємного навчання А. Белля і Д. Ланкастера; чотирьох обов'язкових ступенів у навчальних заняттях І. Гербарта; а також у Дальтон-плані Д. і Е. Дьюї. Розвиток і поглиблення основ дидактики закладені були Я.А. Коменським. Залишили велику спадщину А. Дістервег, який присвятив дослідження виявленню ефективних форм і методів розвиваючого навчання, заснованого на самостійності й активності дітей; К. Ушинський розробив форми навчання, що дозволяють розвивати розум учнів у процесі осмисленого й міцного засвоєння знань та самостійній пізнавальній діяльності; велику різнобарвність форм

організації навчально-виховної діяльності дітей від дошкілля до випускника школи у взаємодії з методами залишив у дидактиці й освіті В. Сухомлинський.

Актуальність дослідження впливає з необхідності реалізації нормотворчих документів про дошкільну освіту в Україні, в яких провідним завданням виступає розумовий розвиток дитини. Послідовно виказувати власну думку, розмірковувати, логічно мислити – головні якості особистості старшого дошкільника, засвоєння яких забезпечує вихователь цілеспрямованою організацією навчально-виховного процесу з методики формування елементарних математичних уявлень, установленням взаємозв'язків між формами й методами розвитку логічного мислення у дітей. Тому *метою статті* є обґрунтування особливостей використання зв'язків між формою й методом у розвитку логічного мислення дітей на заняттях з елементарних математичних уявлень.

Вивчення значної спадщини науковців різного періоду щодо навчально-виховної діяльності майбутніх вихователів сучасності дозволило створити модель взаємодії форм і методів у процесі підготовки майбутніх вихователів до формування математичних уявлень у дітей дошкільного віку.

Метод виступає основою будь-якої педагогічної діяльності. Загальноприйнято метод називають як спосіб дослідження або практичного здійснення. В. Рогінський визначає метод навчання як систему впорядкованих і цілеспрямованих взаємодій між викладачем і студентами, які забезпечують реалізацію

педагогічних цілей навчання. О.Сичивиця дає визначення методу як систему регулятивних принципів практичної або теоретичної діяльності людини.

Методи навчання призначені надавати, розширювати, зміцнювати, оновлювати обсяг знань студентів, а також актуалізувати, збуджувати, активізувати, забезпечувати їхню пізнавальну діяльність, а вдало дібрані форми забезпечують їх реалізацію, тобто працюють на результат застосованого методу. Критеріями застосування методу навчання виступає його педагогічна ефективність, тобто кількісне і якісне засвоєння певних знань, водночас оцінка їх визначається за допомогою витрачених зусиль викладачами і студентами, засоби і час.

Добирання критерію залежить від цілей навчально-виховного процесу, цілей навчального заняття, характером змісту навчального предмета, організаційними формами роботи, особистісними та професійними особливостями викладача.

До методів наукового пізнання віднесені методи, що мають певну сферу дії. Так, у математиці широко використовуються метод ідеалізації, аксіоматичний, які не знаходять використання в біології. Форма здебільшого відіграє роль оформлення процесу, метод – спосіб його реалізації.

Основними функціями теоретичного навчання потрібно назвати: формування знань, умінь, навичок; поглиблення і зміцнення умінь і навичок, які продовжують розвивати; контроль за рівнем сформованості знань, умінь і навичок. Означені функції залежно від

перехрещення, виділення навчального часу на кожному з функцій у цілому блоці (занятті) в окремих частинах проведення навчального процесу реалізаційні результати можуть бути різними. При цьому важливою умовою планування організаційних форм є повнота реалізації функції дидактичних цілей і продуктивності навчання.

Закон України про дошкільну освіту затвердив 8 типів дошкільних закладів, серед яких є приватні та мініприватні, сімейні. Дошкільний навчальний заклад – центр підготовки дітей до діяльності в суспільстві. І як на центр підготовки дітей на нього покладається висока відповідальність як у теорії, так і в методиці та оснащенні навчально-виховного процесу. Задля цього ми поставили завдання: провести аналіз оснащеності навчально-виховного процесу різних типів ДЗ; підготовленості вихователів до формування у дітей логічного мислення; відповідності програм, за якими працюють дошкільні заклади різного типу, вимогам Базового компонента дошкільної освіти.

Процес становлення особистості дошкільника найскладніший. Для дошкільника все, з чим він знайомиться, є вперше. Річ у тім, що дуже складно прослідкувати, коли ж воно з'являється бажання до самоорганізації діяльності в дошкільника. Допоміжним засобом у вирішенні поставлених нами завдань стала модель взаємозв'язку форм і методів у процесі підготовки майбутніх вихователів до формування математичних уявлень у дітей ДНЗ.

У науковому значенні логічне мислення як сукупність форм його прояву потрібно досліджувати у

процесі свого діалектичного розвитку з усіма протиріччями, позитивними і негативними, гуманними і негуманними властивостями. Водночас логіка мисленнєвої діяльності виступає складовою математичної культури, яка у свою чергу, включена в систему. Таким чином, математична підготовка не лише властива (іманентна) математичній культурі, але й є збірною характеристикою, тобто властива кожному елементу її, кожному виду, способу, формі математичної діяльності особистості, колективу, суспільства, при цьому лише воно може бути достатнім або недостатнім для конкретного рівня розвитку суспільства. Цю особливість слід розглянути як одну з умов у розвитку математичної культури особистості.

У значній мірі розкриттю проблем логічного мислення підростаючого покоління як особливої, відмінної від інших характеристики та форм і методів навчання дітей логіки в математичній діяльності сприяли дослідження загально психологічних закономірностей входження в соціальне життя (Л. Виготський, М. Доналдсон, О. Леонт'єв, С.Рубінштейн, М.Подд'яков); психології навчання дітей арифметики, лічби (Н. Менчинська, Н.Лежаєва, З. Пігулевська, Н.Непомняща), основ математичних уявлень (Г. Леушина, А.Маркушевич, Ж.Папі,) розробки методичних посібників (Н. Бакст, Ф. Михайлова, Я. Чекмарьова), математичних уявлень (Ф. Блехер, Л. Глаголева, Є.Тихеева), методи і прийоми (Л. Бондаренко, З. Грачева, Т. Ігнатова, А.Кирилова, А.

Смоленцева, І. Щербиніна, Р.Говорова, О.Дяченко, Г. Лаврент'єва, Л. Халізева).

Задля виконання поставлених завдань було проінспектовано – 11, з них: групи ДНЗ – 6, групи ДЗ з різними відхиленнями – 3, приватні – 2. За наповненістю контингентом: повногрупові – 8, міні – 2, сімейні – 1.

Зауважимо, що започаткування форм і методів навчально-виховної діяльності дошкільних закладів залежить від наявного матеріального забезпечення. Насамперед нас цікавило, яким є стан матеріального забезпечення навчально-виховної діяльності дошкільних закладів на сучасному етапі. За основу для визначення рівня матеріальної забезпеченості навчально-виховної діяльності дошкільних закладів було взято орієнтований перелік посібників і обладнання для дошкільного закладу з формування елементарних математичних уявлень, складений на основі “Програми виховання і навчання в дитячому садку” [1]. Дані фактичної забезпеченості навчально-виховної діяльності посібниками, обладнанням, показали наступну картину.

Рис. 1. Модель взаємозв'язку

Види забезпеченості навчально-виховної діяльності	ДНЗ, %	ДЗ з дефектолог, %	ДЗ з руховими..., %	ДЗ з розумовими аномаліями	Приватні повногруппові	Міні та сімейні
1. забезпеченість навчальними посібниками з математики	67	89	97	46	77	42
2. забезпеченість меблями для навчання за ДСО	37	45	56	43	85	34
3. забезпеченість наочністю з математики:	42	54	65	43	56	27
•роздатковим матеріалом	27	32	25	76		
•демонстраційним	22	23	32	36		
•звуковими засобами	12	7	7		11	
•технічними і комп'ютерами	24	13	11		17**	
•ігровим інвентарем						

форм і методів у процесі підготовки майбутніх вихователів до формування математичних уявлень у дітей дошкільного навчального закладу.

Таблиця

Стан матеріального забезпечення навчально-виховної діяльності дошкільних закладів з формування елементарних математичних уявлень

Примітка: *в межах статті нами взято незначну частину таблиці.

** в основному об'ємні

Як бачимо з таблиці, дошкільні заклади недоукомплектовані наочністю на 35–50 %, технічними засобами і комп'ютерами (як новітньою формою) – на 80-90%.

Зміна соціальних умов існування дошкільних закладів та вплив гуманізації змісту освіти на розвиток і вживання певних форм і методів у їх взаємозв'язку (і навпаки) засвідчує, що у змісті сучасного ДНЗ $\approx 3,5\%$ навчального часу відводиться на математичні дисципліни на факультеті дошкільного виховання. Математика як формування елементарних математичних уявлень займає всього 2% навчального часу. Отже, з одного боку, мова дитини має бути добре розвинена і стати її базовим досвідом до моменту навчання логічного мислення, з іншого – обмеження в часі, що відведені програмою на математичні заняття не дозволяє повноцінно розвинути логічне мислення дітей. Наявне протиріччя може бути розв'язане саме зміною форм і методів роботи, які, за нашим спостереженням, мають спиратися на досвід, що набутий у процесі попереднього розвитку, та покращенням матеріального становища дошкільних закладів.

Проаналізовані інваріантні програми засвідчили таке: програмами "Малюємо", "Дитина в дошкільні роки" закладено послідовно програмний матеріал, а практичні посібники займають великий процент (93 %) варіативних матеріалів. Добре це, чи зле? З одного боку, це добре, оскільки з'являється багато допоміжного підсобного матеріалу для широкого вибору, змістового насичення занять, для впровадження у навчальний процес. З іншого, –

велика можливість неконтрольованого впровадження завдань у навчальний процес веде до нерозуміння дітьми змісту, а отже і ступеня його засвоєння.

Професійна готовність вихователя до повноцінного забезпечення навчання визначалася з допомогою анкет: 1. Знання вихователями посібників з математики: назвати посібники, якими користуєтесь при підготовці занять з логічного розвитку дітей _____. 2. Назвати характерні для логічного мислення особливості _____. 3. З якого віку потрібно навчати дітей логічного мислення _____? 4. На прикладі для дошкільників записати логічні задачі з математики _____. 5. Які завдання Ви берете найчастіше за індуктивним, чи дедуктивним способом _____?

Організація освоєння студентами теоретичних знань і практичних умінь з математичного виховання дітей дошкільного віку велася за двома моделями (А, Б). Критеріями були взяті:

- знання змісту різних педагогічних ідей, що застосовувались у різні періоди життя людства та зіставлення їх із сучасністю;

• знання студентом загальних форм організації навчальної діяльності дошкільників з суто математичних уявлень відповідно до віку;

• уміння студента адаптувати певні поняття до навчання дошкільників;

• уміння студента аналізувати свою діяльність, підсумовувати й оцінювати її;

•уміння студента бачити і будувати логічний ланцюжок математичної структури або математичні перетворення на відрізок часу в одну вікову групу [1].

Актуальним сьогодні є інтегрований курс на поєднання найважливіших прогресивних напрямів наукового розвитку, практикою якого виступає міжпредметний зв'язок навчальних дисциплін та його якісне сприймання студентами у контексті засвоєння фахових методик.

У констатувальній частині було встановлено відсутність чітких уявлень у студентів про зміст математичних уявлень дітей, які повинен формувати студент (82%), 91% студентів не вміють адаптувати певні поняття до навчання дітей, 66% студентів не аналізують попередній стан знань у дітей, 74% студентів не виховують навичку аналізувати власну діяльність на заняттях і режимних моментах роботи з дітьми, не володіють уміннями організації ігрової діяльності дітей щодо математично доцільної діяльності дітей. Загальний підсумок знань і вмінь складав 21,7%.

За моделлю А передбачалась актуалізація теоретичних знань у курсах педагогічних дисциплін з використанням міжпредметних зв'язків та елективних курсів. Модель Б будувалася за принципом освоєння студентами основного курсу з математичного виховання дітей. У контрольній групі навчальна діяльність здійснювалася згідно з загальним навчальним планом.

Аналіз результатів першого етапу експериментальної роботи свідчить про те, що відбувся приріст

теоретичних знань у всіх групах за моделями А і Б.

Виявилось, що студенти, використовуючи запропоновані технології, впевнено планували заняття (достатній рівень) в А1 – 58%, Б1 – 54% (приріст складає 36,3%, 32,3%). Більш чітко майбутні педагоги проводили лінію між набутих знанням і реальним їх впровадженням, застосовували сучасні досягнення педагогіки за принципом наслідування, послідовної модернізації на основі сучасного матеріального і методичного забезпечення та використовували знання психології дітей дошкільного віку, а саме її стану і процесів: уяви, відображення, пам'яті, мислення, сприйняття тощо. У контрольній групі приріст складав 2,7%. Водночас зазначаємо, що реалізація знань і вмінь значною мірою відбувалася на реконструктивному рівні, інтерес студентів до визначеної діяльності проявлявся дещо ситуативно і залежав від цікавості сюжету ігор, вибору інших форм організації діяльності та ступеня вдалої побудови системи педагогічного впливу.

Комплексне опрацювання різних ідей, виявлення особливостей кожної з них, встановлення і поєднання ефективних компонентів у системи та врахування конкретних умов педагогічного впливу дозволило студентам усвідомити місце і роль кожної складової в концепції “стійкого розвитку”. складає професійне забезпечення змістового, процесуального, відтворювального компонентів в особистісно орієнтованому навчанні суб'єкта, що наділений своїм неповторним суб'єктним досвідом.

ЛІТЕРАТУРА

•Игрушки и пособия для детского сада: Оборудование пед. процесса: Кн. для воспитателя и зав. дет. садом / Под ред. В.М. Изгаршевой. – 2-е изд., – М.: Просвещение, 1987. – 175 с.

Подано до редакції 11.06.08

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается суть взаимосвязей между формами и методами, специфика их проявлений в процессе подготовки будущих воспитателей к формированию у детей дошкольного возраста элементарных математических представлений.

SUMMARY

The article analyses the essence of relation between forms and methods, specificity of their display in the process of training future teachers for formation of preschoolers' basic mathematic ideas.